

Egy keresztes háború a partvonalon

Az 1101. évi keresztes hadjárat vereségének okai a történetírás tükrében

Az első keresztes hadjárat első főiri hullámához (1096–1099) viszonyítva kifejezetten kevés figyelmet kap és kapott a szakma részéről az 1101. év keresztes háborúja. Ez az „érdéktelenség” valamilyen szinten természetesen érthető. Az 1101. év vállalkozását alig pár évvel megelőzően sikerült végrehajtania a keresztes seregeknek azt a csodálatos hadjáratot, melynek megrendítő sikere olyan legendát eredményezett, amely a mai napig komoly hatást gyakorol mind a keresztény, mind a muszlim kultúrkörre. Nem meglepő tehát, hogy a történetírás inkább efelé a heroikus három év felé fordult és a Jeruzsálembe vezető út részleteit próbálta feltérképezni a lehető legrészletesebben. Így azonban a hasonló méretekkel, de teljesen más eredménnyel végződő 1101. évi keresztes hadjárat sajnos a történelemtudomány perifériájára szorult. Véleményem szerint, a hadjárat végkimenetele pedig nagyban befolyásolta a frissen megalakult keresztes államok életben maradásért folytatott küzdelmének további alakulását. Habár az 1101-es keresztes mozgalom nem érte el a kitűzött célját, és már Anatóliában megsemmisült, mégis érdemes figyelmet szentelni ennek az eseménynek, még akkor is, ha elveszni is látszik az 1099. évi jeruzsálemi diadal árnyékában. Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a hadjáratról foglalkozó történeti munkákat, illetve megvizsgáljam a szakirodalom magyarázatait arra a kérdésre vonatkozóan, hogy a korábbi sikereket követően, vajon miért zárult kudarccal ez a nagy volumenű hadjárat. E sorok írója már több írásában is megpróbálta bemutatni a hadjárat bukásának legfőbb okait, némileg más sarokpontokat kiemelve, mint a jelen tanulmányban bemutatott szerzők.⁷⁰⁰ Ezzel természetesen nem azt a látszatot szeretném kelteni, hogy megkérdőjelezem az alább felsorolt, és elemzésem tárgyát képező szaktekintélyek eredményeit. Csupán azt mutatom be, hogy még ilyen kevésbé kutatott területen belül is komoly értelmezési különbségek alakultak ki a hadjárat részleteinek vizsgálatakor.

A részletesebb áttekintés előtt, mindenképpen fontosnak tartom a hadjáratról foglalkozó szakirodalmat röviden ismertetni. Mint már fentebb is jeleztem, a vállalkozással kevés történész foglalkozott nagyobb részletességgel, és még közülük is kevesen próbáltak magyarázattal szolgálni a hadjárat katasztrófájának hátterére. Közülük mindenképpen kiemelkedik Alec Mulinder munkássága. A Swansea egyetemen írt, sajnos máig kiadatlan PhD dolgozata *The Crusading Expeditions of 1101–1102* címmel a legátfogóbb munka a hadjáratról foglalkozó műveket tekintve.⁷⁰¹ Emellett értékes dolgozata jelent meg az Alan V. Murray által szerkesztett *From Clermont to Jerusalem* című tanulmánykötetben, amely Aachen Albert krónikájának az 1101-es hadjáratra vonatkozó részeit

⁷⁰⁰ POZSÁR 2015; 2017

⁷⁰¹ MULINDER 1996.

veszi vizsgálat alá.⁷⁰² Mulinder mellett a hadjáratról foglalkozó legfontosabb munka James Lea Cate írása *The Crusade of 1101* címmel. Cate írása valószínűleg mindmáig a legismertebb tanulmány, amely részletesen foglalkozik az 1101-es kereszties vállalkozással.⁷⁰³ Érdekeség, hogy a szerző már az MA diplomamunkáját is ezzel a címmel jegyezte 1925-ben a University of Texas-on.⁷⁰⁴ Az amerikai történész még egy másik publikációjában is érintette a hadjáratot, amelyben az aquitán sereg vezérét, IX. Vilmost, Aquitánia hercegét mutatta be.⁷⁰⁵ Honfitársa George T. Beech a Western Michigan University professzora több munkájában is IX. Vilmos életpályáját vizsgálta, amelyek közül az egyik részletesebben is foglalkozik a kereszties hadjáratban vállalt szerepével.⁷⁰⁶ Az angolszász és francia történészek közül természetesen a korszakkal foglalkozó talán legfontosabb személyiségek is írtak a hadjáratról, azonban lényegesen kisebb részletességgel, mint Mulinder vagy Cate. Jonathan Riley-Smith a *The First Crusade and the idea of Crusading* című könyvében szentelt egy rövidebb fejezetet a hadjáratnak,⁷⁰⁷ Steven Runciman pedig *A kereszties hadjáratok története* című munkájában számolt be az 1101-es év kereszties mozgalmáról.⁷⁰⁸ René Grousset két művében, a *L'épopée des Croisades*-ban és az *Histoires des Croisades et du royaume franc de Jérusalem*-ben is érinti a hadjáratot.⁷⁰⁹ Paul Édouard Didier Riant (Comte Riant néven) is foglalkozott a hadjáratról, jelesül annak egyik fontos résztvevőjével Thiemo salzburgi érsekkel, aki IV. Welf bajor herceg seregéhez csatlakozva kelt útra a Szentföld irányába.⁷¹⁰ Röviden kitér átdolgozott formában megjelent PhD dolgozatában a hadjáratban résztvevő zarándokok lehetséges belső indíttatására Marcus Graham Bull is, aki jelenleg a University of North Carolina professzora.⁷¹¹

Az 1101. évi vállalkozásban résztvevő kereszties seregek már Anatóliában végzetes vereségeket szenvedtek el, és a fegyveres zarándokok nagy része meghalt, vagy fogságba került. Ezek alapján nem meglepő, hogy lényegesen kevesebb forrás áll rendelkezésünkre az első kereszties hadjárat sikeres főúri hullámának háborújához viszonyítva. A hadjáratról átfogó képet négy szerző művéből kaphatunk. A legrészletesebb beszámoló Aachen Albert nyújtja a *Historia Ierosolimitana*-ban.⁷¹² Kiemelendő forrás még Chartres-i Foucher⁷¹³ és a hadjáratban személyesen is részt vevő Aurai Ekkhard.⁷¹⁴ Rendkívül

⁷⁰² MULINDER 1998; Alec Mulinder munkásságánál még érdemes megemlíteni az Alan V. Murray szerkesztette *The Crusades: An Encyclopedia* című munkát, melyben több szócikk is a nevéhez fűződik, többek között az 1101. évi hadjáratot részletező is. (*The Crusades: An Encyclopedia*. Szerk. Alan V. Murray. Oxford 2006.)

⁷⁰³ CATE 1969.

⁷⁰⁴ <https://www.lib.uchicago.edu/e/scrc/findingaids/view.php?eadid=ICU.SPCL.CATEJL&q=1101> (letöltés ideje: 2017.09.23.)

⁷⁰⁵ CATE 1942-1943.

⁷⁰⁶ BEECH 1986.

⁷⁰⁷ RILEY-SMITH 2009.

⁷⁰⁸ RUNCIMAN 2002.

⁷⁰⁹ GROUSSET 1936; 1934-1936.

⁷¹⁰ Riant 1886.

⁷¹¹ BULL 1993.

⁷¹² AACHENI ALBERT 2007.

⁷¹³ FULCHERI CARNOTENSIS 1913.

⁷¹⁴ RHC 1866.

értékes munka még Anna Komnéné *Alexiász*a is.⁷¹⁵ A bizánci történetíró műve az 1101. évi hadjáratra vonatkozóan is tartalmaz fontos információkat, sajnos azonban ennek kapcsán már lényegesen rövidebb beszámolóval találkozunk, mint az első főúri hullám hadjáratát illetően. Természetesen más európai és arab források is említést tesznek az expedícióról, azonban ezekből a munkákból már csak kevés információt nyerhetünk ki a hadjárat tényleges rekonstrukciójára vonatkozóan. Ezekről James L. Cate számol be nagy részletességgel a már említett munkájában.⁷¹⁶

A hadjáratról részletesebben foglalkozó történészek száma tehát eléggé csekély. Ráadásul, közülük sem mindenki próbált meg választ találni arra a kérdésre, hogy vajon mi okozhatta a vállalkozás bukását. Ami azonban rendkívül érdekes, hogy a már megszületett vélemények alapján véve jelentősen eltérnek egymástól.

A legmarkánsabban negatív véleményt egyértelműen Steven Runciman fogalmazta meg a kereszties seregek teljesítményét illetően, amikor megpróbálta megvilágítani a hadjárat sikertelenségének okait. A három nyugati sereg⁷¹⁷ felvonulását és anatóliai harcait is viszonylag részletesen ismerteti *A kereszties hadjáratok történetében*.⁷¹⁸ Runciman véleménye lesújtó a lombard sereget illetően. Fegyelmetlen és megbízhatatlan kontingensnek írja le őket, akik folyamatos konfliktusban álltak a bizánciakkal. Ebben a viszályban egyértelműen a bizánciak pártjára áll. Runciman véleménye szerint ugyanis a lombard sereg meghatározó hibát követett el, amikor nem fogadta meg Alexiosz császár és szövetségese, Rajmund tanácsát, miszerint követniük kellett volna az első főúri hullám útvonalát az anatóliai átkelés idején. Runciman jól láthatóan nem fukarkodott az itáliaiakat elmarasztaló jelzőkkel. A sereget képzetlennek és stratégiai szempontból teljesen amatőrnek írja le. Az Ankara bevételét követő hadmozdulatok – véleménye szerint – a csapongó hadvezetésnek köszönhetően vezettek a katasztrófához. A lombardokat *makacsoknak* és *ostobának* nevezi.⁷¹⁹ Többször is kiemeli a keresztiesek taktikai érzékének teljes hiányát, aminek köszönhetően nem tudtak mit kezdeni a szeldzsuk-török könnyűlovasság harcmórával. Továbbá megemlíti, hogy nehezebb harci körülmények között kiütközött az észak-itáliai csapatok képzetlensége és a kitartásra való képességüknek a

⁷¹⁵ ANNA KOMNÉNÉ 2003.

⁷¹⁶ CATE 1969, 343.

⁷¹⁷ Az 1101. évi hadjárat három nagyobb kereszties sereg egymástól elkülönült akciója. Az első sereg az ún. lombard sereg volt, melyet Buis-i Anzelm Milánó érseke, illetve Biandratei Albert gróf vezetett. Ehhez a kontingenshez csatlakozott már bizánci területen az első főúri hullám leszerepelt vezére Blois-i István is seregével, illetve Toulouse-i Rajmund az első főúri hullám veterán parancsnoka, aki vállalva I. Alexiosz Komnénosz megbízatását, mint tanácsadó kísérte a keresztieseket. Ez a lombard sereg kezdte meg először az anatóliai hadműveleteket 1101. júniusában. Az anatóliai harcokat II. Vilmosnak, Nevers grófjának a serege folytatta, aki 1101. júniusának közepén érte el a császárvárost. Nem pihent túl sokat Konstantinápolyban, inkább megpróbálta utolérni az ekkor már Ankara környékén hadakozó lombardokat. A harmadik sereg, IX. Vilmos és IV. Welf egyesült aquitán-bajor serege csak 1101. júliusában kelt át a Boszporuszon, hogy megkezdje az Anatóliai átkelést. A három európai sereg közül egyik sem érte el hadicélját, és nem sikerült áttörnie Anatólián. A törökökkel való összecsapás sorozatban katasztrófális vereségeket szenvedve, csak nagyon kevés túlélőnek sikerült eljutnia szíriai vagy a Jeruzsálemi Királyság területére.

⁷¹⁸ RUNCIMAN 2002, 300-308.

⁷¹⁹ RUNCIMAN 2002, 303.

hiánya.⁷²⁰ Azt azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a lombard sereget kísérő többi kontingens⁷²¹ helytállását és harcértékét egyaránt pozitívan értékeli, illetve nem ír róluk elmarasztalóan. Runciman nem csak a bizánci-keresztes kapcsolatok nagyfokú romlásának előidézéséért hibáztatja a nyugati sereget. Úgy véli, hogy a hadjárat bukása a szeldzsuk seregek megtépázott önbizalmának helyreállításához, valamint a bizánci stratégiai cél, azaz a kis-ázsiai útvonalak biztosításának megvalósíthatatlanná válásához is hozzájárult.

Runciman II. Vilmos, Nevers grófjának hadjáratáról, illetve IX. Vilmos és IV. Welf egyesült seregeinek vállalkozásáról már lényegesen rövidebb terjedelemben számol be. Megállapítása szerint a két hadjárat bukása két alapvető hibára vezethető vissza. Az egyik az, hogy a keresztes seregek meg sem próbálták összehangolni az anatóliai átkelést, és külön-külön vágtak neki a háború kis-ázsiai szakaszának. A másik fontos pont a hadellátás megszervezésének teljes hiánya, ami például a krónikus vízhiány előidézőjeként lépett fel. Runciman határozott véleményben foglalja össze a hadjárat katasztrofális következményeit, egyértelműen negatív konklúziót levonva a vállalkozás „eredményeiről”.⁷²²

Jonathan Riley-Smith megközelítése a *The First Crusade and the idea of Crusading* című munkájában merőben más, mint Runciman elemzése. A hadjáratnak szentelt fejezetben,⁷²³ az első hullámból hazatérőkre váró esetleges meglepetések és kellemtelenségek bemutatását követően, főként a résztvevő személyek motivációjára koncentrál a hadjárat rekonstruálása mellett. Ettől függetlenül elemzésében természetesen kitér a keresztes seregek anatóliai vereségsorozatnak az okaira. Riley-Smith teljesen máshogy ítéli meg a lombard seregek akcióját, mint Runciman. Bár ő is hangsúlyozza a császárvárosban elkövetett atrocitásokat és azt a stratégia véleménykülönbséget, ami a bizánciak, az őket támogató első főúri hullám veteránjai, illetve a lombardok között fennállt a továbbhaladás irányának kiválasztásában.⁷²⁴ Ugyanakkor Riley-Smith érvelése ebben a tekintetben egyedinek számít. Véleménye szerint az, hogy az északi útvonal megválasztása egyenlő volt a lombard csapatok öngyilkosságával, pusztán a későbbi történetírók túlzó értékelésének tekinthető. Azzal érvel, hogy a déli útvonalat választó két másik nyugati sereg sem tudta megvalósítani a nyugati áttörést, pedig azok a már kipróbált déli útvonalon kísérelték meg elérni a szíriai területeket. Riley-Smith szerint a lombardok mind Bizánc, mind a keresztesek számára hasznos haditervet szerettek volna megvalósítani az északi hadjáratral. Runciman értelmetlennek tartotta az ekkor danismendida fogságban tartott Boemund kiszabadítására tett megalapozatlan kísérletet.⁷²⁵ Úgy véli azonban, hogy a fantasztikus népszerűségnek örvendő Boemund kiszá-

⁷²⁰ RUNCIMAN 2002, 304.

⁷²¹ Ilyen például Toulouse-i Rajmund és Blois-i István csapatainak küzdelme, illetve IV. Henrik német császár kapitányának, Konrádnak a helytállása.

⁷²² Runciman szerint az 1101. évi vállalkozás összeomlása hozzájárult ahhoz, hogy Anatóliában sikerült helyreállítani a török fennhatóságot, annak ellenére, hogy az 1097-es anatóliai áttörés idején az első főúri hullám komoly vereségeket mért a török csapatokra. Emellett megghiúsult annak a lehetősége, hogy az örmény területeken keresztül Bizánc közvetlen kapcsolatot teremthessen a frissen alakult keresztes államokkal. RUNCIMAN 2002, 307-308.

⁷²³ RILEY-SMITH 2009, 120-134.

⁷²⁴ RILEY-SMITH 2009, 130.

⁷²⁵ Boemund, az első keresztes hadjárat hőse és Antiókhia ura, ekkor Észak-kelet Anatóliában Niksár várában raboskodott a danismendek fogságában.

badítása nem volt egy megalapozatlan ötlet. A normann vezér volt ugyanis az első főúri hullám egyik legsikeresebb parancsnoka. Az Antiókiában alapított állama pedig fontos keresztény bástyának számított a Szentföld védelmének szempontjából. Riley-Smith álláspontja alapján a lombard hadicél alátámasztható volt, ráadásul olyan területek irányába nyitott volna teret a kereszties seregek számára, amelyek még mindig török fenntartóság alatt álltak, és mind Bizáncra, mind a kereszties államokra veszélyt jelentettek.⁷²⁶ Nevers grófjának hadjárata sajnós mindösszesen csak pár sort áldozott. Részletesebben foglalkozik viszont IX. Vilmos és IV. Welf egyesült aquitán-bajor seregével. Egyértelműen kritizálja a hadellátás megszervezésének elmulasztását. Ezt főleg annak fényében tartja hibás lépésnek, hogy egy olyan hadiutat választott a sereg, amely 1097-óta a területen operáló keresztény és szeldzsuk-török seregek felvonulási útvonalába esett. Így híján volt az elegendő és elérhető élelem, valamint vízforrásnak. Riley-Smith szerint az 1101. évi hadjárat nem volt döntő jelentőségű, és a kereszties háborúk népszerűségére sem hatott komolyabban. Ezt bizonyítja, hogy a következő évtizedekben több kereszties vállalkozás is útnak indul a Szentföldre. Emellett Jeruzsálem és a kereszties államok sem kerültek végveszélybe attól, hogy a kereszties seregek nem tudták megvalósítani a szíriai területekre való kijutást. Fontos megjegyezni, hogy Riley-Smith figyelemmel van arra is, hogy az anatóliai mérszárlást túlélő keresztiesek közül többen is részt vettek a Jeruzsálemi Királyság védelmében 1102-ben, ezzel értékes segítséget nyújtva a Szentföldet védő keresztény seregeknek.⁷²⁷ Összefoglalva az elemzését arra a következtetésre jut, hogy az 1101. évi hadjárat, és annak katonai eredményei a realitás talaján álltak. Ennek fényében pedig az első főúri hullám sikerének megítélése tovább növekedett.

Alec Mulinder mellett James Lea Cate az 1101. évi hadjárat egyik legfontosabb kutatója. A *The Crusade of 1101* című tanulmánya, az eddigiekhez képest nagyobb alapos-sággal és részletességgel ismerteti a háború történéseit. Cate a vállalkozás szervezésétől elkezdve az anatóliai összecsapásokat túlélő zarándokok szentföldi cselekedeteinek ismertetésével bezáróan, nagyívű képet tár elénk az eseményekről. Cate mindhárom európai sereg hadjárata részletesen ismerteti tanulmányában. Gyakorlott hadtörténész-ként természetesen véleményt alkot annak kapcsán is, hogy mi okozhatta a kereszties seregek vereségeit a szeldzsuk-törökökkel szemben. Meglátása szerint a II. Orbán pápát követő II. Paszkál pápa nem rendelkezett világos tervvel a hadjáratot illetően és a kereszties csoportosulások sem hangolták össze az európai felvonulásukat. Azt azonban nem veti el, hogy esetleg gondolhattak egy Konstantinápolynál történő egyesülésre.⁷²⁸ A lombard seregre vonatkozó véleménye nagyjából megegyezik Runciman álláspontjával. Bemutatja, hogy már a korabeli források is fegyelmezetlennek és egy ilyen nagy jelentőségű hadjárat lefolytatására fizikálisan alkalmatlannak találták az itáliai sereget. Továbbá megfogalmazza, hogy a kérdéses sereg vezetői sem rendelkeztek olyan nagy tapasztalattal vagy tehetséggel, mely ellensúlyozni tudta volna a hadjáratban részt vevő fegyveres zarándokok tömegeinek harctéri hiányosságait.⁷²⁹ Az aquitán-bajor sereggel kapcsolatban viszont már pozitívabban nyilvánul meg. Szerinte IX. Vilmos arra is képes lehetett volna, hogy akár a saját és hűbéreseinek erejéből állítson ki egy hatalmas sereget. Kiege-

⁷²⁶ RILEY-SMITH 2009, 130.

⁷²⁷ RILEY-SMITH 2009, 131-133.

⁷²⁸ CATE 1969, 352.

⁷²⁹ CATE 1969, 346-347.

szülve IV. Welf bajor herceg és Ausztriai Ida őrgrofnő csapataival pedig egy az első kereszties hullámhoz hasonló méretű seregről beszélhetünk. Cate a források alapján megállapítja, hogy rendkívül sok fegyvertelen zarándok és egyházi személy is a hadjáratot tartott, amely érdemben nem járult hozzá a haderő minőségének javításához. II. Vilmos, Nevers grófjának seregét pedig lelkes, de jóval kisebb létszámú haderőként jellemzi, mint az aquitán sereget.⁷³⁰

Cate véleménye a lombard sereg anatóliai hadjáratáról lesújtó. Egyszerűen csak „*bolond*” jelzővel illeti az ötletet, mely az északi útvonalat választotta, az első főúri hullám által használt déli felvonulási útvonallal szemben. Érdekes felvetés a részéről, hogy vajon a kis-ázsiai területeken már harci tapasztalatot gyűjtő vezérek, mint Blois-i István és Rajmund seregeikkel miért nem váltak külön a nyilvánvalóan minden ésszerű alapot nélkülöző hadjáratot folytató észak-itáliaiaktól.⁷³¹ A lombardok hadellátási problémáit ő is kiemelte, jelezve, hogy a sereg nem volt felkészülve arra, hogy egy ismeretlen vidéken a török csapatok gyűrűjében megfelelő élelemhez jusson. Az élelem és ivóvíz hiányban szenvedő megtört kereszties seregeknek pedig nem lehetett esélyük az egyesült török csapatok ellenében. Cate részletesen vázolja, hogy a hadjárat katasztrofális eredményéért a keresztény krónikások clószzeretettel hibáztatták a bizánciakat, és a törökökkel való összejátszással vádolták őket. Ezeket a vádak megalapozatlannak tartja, és a keresztiesek a vereségüket – szerinte – csakis saját maguknak köszönhetik: „*The crusaders were defeated because of their own willfull stupidity*”.⁷³²

A lombardokhoz viszonyítva jóval komolyabb katonai erőként jellemzi az aquitán-bajor sereget a IX. Vilmos életének és a szentföldi cselekedeteinek szentelt tanulmányában. Nézete szerint azonban ez a kontingens is komoly fegyelmezési problémával küzdött, amely már a balkáni útvonalon kiütözött.⁷³³ A keresztiesek körülbelül öt hetet pihentek Konstantinápolynál, mielőtt megkezdtek az átkelést Anatóliába. Cate szerint a sereg motivációja már ekkor erősen megkérdőjelezhető volt. Még nem értesülhettek a lombardok katasztrofájáról, azonban több német földről érkezett zarándok is elhagyta a sereget, és hajón indult tovább a Szentföld felé a nehézségekkel teli kis-ázsiai átkelés helyett.⁷³⁴ Cate leírása szerint a hadjárat kezdetekor az ellátmány megfelelő volt, azonban nem számoltak azzal, hogy a törökök majd minden elérhető élelemforrást elpusztítanak előttük. Így Ikonium után, Hérakleianál egy az éhségtől és szomjúságtól elgyötört haderőnek kellett volna szembeszállnia a Kilidzs Arszlán szultán által egyesített török csapatokkal. Cate rekonstrukciója, úgy gondolom, jól szemlélteti a csata során felmerülő nehézségeket. Meglátása szerint az ütközet, már a kezdetekor eldőlt. Az aquitán-bajor sereg abban reménykedett, hogy képes lesz végre feltölteni vízkészleteit Hérakleianál, és különösebb felderítés nélkül tartózkodott a völgyes területen, amikor a szeldzsuk könnyűlovasság támadása érte. A keresztiesek kimerültek voltak, valamint Cate azt feltételezi, hogy a nehézlovasságuk nem is volt fegyverben. Ennélfogva a szűk völgyben a villámgyors ellenséggel szemben nem volt esélyük. A kereszties ellenállás lényegében azonnal összeomlott, a csata hamar mézszárlássá alakult. Néhány erősebb csoport sikeresen kivágta magát. Köztük volt IX. Vilmos és IV. Welf is testőrségük-

⁷³⁰ CATE 1969, 348-351.

⁷³¹ CATE 1969, 354.

⁷³² CATE 1969, 358.

⁷³³ CATE 1942-1943, 517.

⁷³⁴ CATE 1942-1943, 518.

kel.⁷³⁵ A hadjáratot túlélő vezérek Antiókiában gyülekeztek Tankréd védelme alatt. Cate a vezérek csoportosulását egy hasznavehetetlen, sereg nélküli vezérkarnak titulálja. Kiemeli, hogy azok a zarándokok, akiknek sikerült eljutnia Jeruzsálembe, teljesítve esküjüket az európai hazatérés mellett döntöttek. A nehéz küzdelmet folytató keresztres államok ezzel további fegyveres erőről kellett, hogy lemondjanak.⁷³⁶

II. Vilmos, Nevers grófjának seregét egy fegyelmezett és ütöképes haderőnek értékeli hadjáratának ismertetésekor.⁷³⁷ Stratégiailag meglepőnek és nehezen értelmezhetőnek tartja viszont Vilmos azon lépését, hogy Konstantinápolyba érkezését követően meg sem próbált a már ott gyülekező aquitán-bajor sereggel egyesülni, hanem egy rendkívül rövid pihenő után átkelt Anatóliába, hogy utolérje a lombard keresztreseket. Vilmos Ankarában döbbsent rá arra, hogy nem fogja utolérni az előtte haladó lombardokat, ezért délnek fordult, hogy az első főúri hullám útvonalát kövesse. Cate szerint ezzel egy felesleges, megerőltető kitérőt tett, mely jelentősen erodálta seregét.⁷³⁸ A hadellátás nem volt megoldott, ami hozzájárult a sereg legyengüléséhez. Végül Hérakleianál Vilmos nehézsúvassága összeomlott a szeldzsuk lovasság támadásainak következtében, ezért könnyedén fel tudta számolni a keresztres gyalogságot.⁷³⁹

Cate összégzése az anatóliai hadjáratot követő időszakra vonatkozóan markáns. Az anatóliai vereségsorozat túlélő kevesek további tevékenysége Szíriában, illetve a Jeruzsálemi Királyság területén már inkább tekinthető egy zarándoklatnak, mint hadjáratnak.⁷⁴⁰ Tudva levő, hogy az Antiókha területén újrarendeződött kicsiny keresztres sereg még sikerrel vette be Tortosát genovai segítséggel. Ugyanakkor Cate éles hangnemben állapítja meg, hogy az egykor büszke vezérek és megmaradt jelentéktelen haderejük Jeruzsálembe jutását már Balduin királynak és csapatainak kellett biztosítani. Így a királyság megsegítésére verbuválódott keresztres tömegek maradéka, csak a királyi csapatok segítségével volt képes biztonságban eljutni a szent városba.⁷⁴¹

Paul Riant, Comte Riant néven Thiemo-nak, Salzburg érsekének legendáját feldolgozó írásában sajnos csak kis részben, de helyet kapott az 1101. évi hadjárat összefoglalása is. Nem meglepő módon leginkább az aquitán-bajor sereg hadjáratával foglalkozik, hiszen Thiemo is ebben a vállalkozásban vállalt szerepet. Riant szerint az 1101. évi keresztres mozgalom nagyszabású hadjáratot jelentett, annak ellenére, hogy Bouillon-i Gottfried alig pár évvel korábban vezetett váratlan szentföldi sikerekben gazdag hadjáratot.⁷⁴² Véleménye, hogy a forráshiány nem véletlen, hiszen egy sikeres hadjárat értelemszerűen több írásos emléket hagy az utókorra, mint egy olyan katasztrófa, mint 1101. Riant megállapítja, hogy a vereségek sorozatában, a hadjáratban részt vevő seregek és főemberek jelentős része lemorzsolódott. Meghaltak, vagy eltűntek Anatóliában; és a szíriai területekre eljutott keresztresekre is hasonló sors várt. Riant véleménye szerint az aquitán-bajor csapatokra félelmetes erejű török ellenállás várt, ami ellen nem volt esélye a nyugati csapatoknak.⁷⁴³

⁷³⁵ CATE 1942-1943, 518.

⁷³⁶ CATE 1942-1943, 519.

⁷³⁷ CATE 1969, 358.

⁷³⁸ CATE 1969, 358-359.

⁷³⁹ CATE 1969, 359.

⁷⁴⁰ CATE 1969, 362.

⁷⁴¹ CATE 1969, 364.

⁷⁴² RIAANT 1886, 218.

⁷⁴³ RIAANT 1886, 220-222.

Az 1101. évi kereszties hadjáratot Alec Mulinder dolgozta fel a legrészletesebben kiadatlan PhD dolgozatában. Mulinder véleménye a hadjáratról merőben újszerű. Meglátása szerint érdemes újraértékelni a történetírás viszonyát 1101-hez, mely eddig túlságosan is negatív módon állt hozzá a hadjáratához, és amelyet túlzó módon csak egy vereségsorozatnak próbált meg beállítani. Ebből a szempontból tisztelettel adózik Jonathan Riley-Simth munkássága előtt, mint az egyetlen történész, aki megpróbálta más perspektívából szemlélni a kereszties vállalkozást.⁷⁴⁴ Mulinder szerint az 1101. évi háborút nem lehet elválasztani az első főúri hullám hadjáratától (1096–1099). Az összekötő elem II. Orbán pápa, aki kezdeményezte a kereszties mozgalmat, illetve mind a két hadjáratnak az „atyja” volt. Emellett Mulinder szerint a hadjárat nem ért véget az anatóliai fennsíkon.⁷⁴⁵ Teljesen más megvilágítást ad a háború szíriai és palesztinai eseményeinek azzal a megállapítással, hogy a szeldzsuk harcokat túlélő kereszties seregek, melyek később Antiókiában újraszervezték magukat, komoly erőt jelentettek I. Balduin királynak az 1102. év harcaiban, mindenekelőtt a második ramlai csatában.⁷⁴⁶ Éppen ezért konzekvensen az 1101–1102. évek hadjáratának említi a vállalkozást.

Mulinder igazi újdonsága abban rejlik, hogy részletes vizsgálat tárgyává teszi a szeldzsuk-török ellenállást. Ez a vizsgálat a fentebb említett történészek munkáiból feltűnő módon kimaradt. Tulajdonképpen arra a kérdésre is megpróbál választ találni, hogy hogyan erősödhetett meg ilyen mértékben a török ellenállás az első főúri hullámtól elszenvedett vereségeket követő pár évben. Véleménye szerint a szeldzsukok nagyon gyorsan tanultak a reguláris kereszties seregekkel való első találkozásból, és félre tudták tenni azokat az ellentéteket, ami az első főúri hullám anatóliai áttörése idején még fennállt. Kilidzs Arszlán szultán és a danismendek szövetsége pedig rendkívüli veszélyt jelentett. Tudták, hogy mire számítsanak a kereszties seregektől, és azzal is tisztában voltak, hogy milyen stratégiai veszélyt jelentene egy újabb kereszties embertömeg átjutása szíriai területekre. Ezzel szemben az 1101. év kereszties seregei nem voltak felkészülve olyan erőteljes szeldzsuk-török ellenállásra, mint ami Anatóliában fogadta őket, így pedig igen komoly hátrányból kezdték meg a kis-ázsiai harcokat. Mulinder kiemeli, hogy a törökök milyen félelmetes gyorsasággal voltak képesek reagálni arra, hogy egyszerre három nyugati sereggel is fel kell venniük a küzdelmet, annak ellenére, hogy amikor megkezdték a lombardokkal szembeni ellenállást még nem lehettek biztosak abban, hogy további két kereszties kontingens is érkezik a térségbe.⁷⁴⁷ A törökök konzisztensen ragaszkodtak a taktikájukhoz, a hadtáptól elvágott kereszties seregeket addig zaklatták és erodálták, míg olyan helyzetet nem tudtak teremteni, hogy a nyíltzíni összecsapás már a számukra előnyösebb pozícióból indulhasson.⁷⁴⁸ Mulinder szerint a török seregek kiváló taktikájuknak köszönhetően értek el egy ilyen kimagasló sikert. Kiemeli, hogy a török csapatok számbeli hátrányban harcolták végig a háborút, és így is nagyobb krízis nélkül sikerült azt megnyerniük.⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ MULINDER 1996, 2-3.

⁷⁴⁵ MULINDER 1996, 4-13.

⁷⁴⁶ MULINDER 1996, 234-235.

⁷⁴⁷ MULINDER 1996, 135-138.

⁷⁴⁸ MULINDER 1996, 140.

⁷⁴⁹ MULINDER 1996, 141.

Összegzés

Megpróbáltam áttekinteni azokat a történelmi magyarázatokat, melyekkel a szakirodalomban találkozhatunk, ha az 1101-es hadjárat bukásának katonai okait keressük. Szembetűnő, hogy a szakmai vélemények lényegében egy ívet képeznek, melyben Runciman abszolút negatív értékelésétől jutunk el Mulinder teljesen új megközelítéséig. Általánosságban a kereszties hadjáratokkal foglalkozó szakirodalom alig szól az 1101. év kereszties vállalkozásáról, ha mégis megteszi, akkor csak egy kudarc sorozatként értékeli azt. Ennek a látásmódnak Steven Runciman álláspontja is tökéletesen megfelel, aki lényegében egy tehetségtelen hadvezetéssel rendelkező kereszties haderőt fest le, mely nem volt alkalmas arra, hogy egy ilyen jellegű hadjáratot folytasson. Felrója a hadellátás teljes hiányát, illetve azt, hogy annak megszervezésére bárminemű erőfeszítés történt volna. Értelmetlennek tartja a lombard sereg ellenséges viselkedését a bizánciakkal szemben, ugyanis ez nagyban befolyásolta annak az irreális hadicélnak a kitűzését, amely végül az itáliai sereg megsemmisüléséhez vezetett. James L. Cate bár lényegesen részletesebben dolgozta fel a hadjáratot, mint Runciman, véleményükben nem sokban különböznek egymástól. Cate is hangsúlyozta a hadtápra vonatkozó kritikáját. Emellett véleménye szerint döntőnek bizonyult, hogy a kereszties seregek nem tudták kihasználni a nehézelovasságuk jelentette előnyüket, aminek következtében esélyük sem volt a villámgyors szeldzsuk könnyűelovassággal szemben. Jonathan Riley-Smith már valamelyest árnyalja a hadjáratról alkotott képet. Rendkívül érdekes, hogy az 1101. év hadjáratának legtöbbet kárhozott részét, a lombard sereg előrenyomulását veszi védelme alá. Nem tartja teljesen irreálisnak a kitűzött hadicélt, sőt akár még hosszabb távú kereszties stratégiaként is elfogadhatónak gondolja az észak-anatóliai területek hódítását. Kollégáival ellentétben Alec Mulinder már egy teljesen új álláspontra helyezkedett az 1101-es eseményekkel kapcsolatban. Munkája módszertani szempontból is kiemelkedően fontos, ugyanis az eddigiektől eltérő módon komoly figyelmet fordított a török ellenállás bemutatására, mind taktikai, mind stratégiai szempontból. Véleménye szerint az anatóliai események egyik legfontosabb alakítója a szeldzsuk ellenállás megszervezése és annak könyörtelen végrehajtása volt. Emellett viszont megpróbálja alátámasztani azon újszerű elméletét is, miszerint az anatóliai vereségeket túlélő nyugati fegyveresek komoly erősítést jelentettek a kereszties államok számára. Állítja mindezt annak ellenére, hogy csak, mint egy már Hérakleiónál megsemmisült vállalkozás maradt meg a történelem emlékezetében az 1101. évi kereszties hadjárat.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

AACHENI
ALBERT 2007 Albert of Aachen: *Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*. Szerk. Susan B. Edgington. Oxford 2007. (Oxford Medieval Texts)

ANNA
KOMNENE 2003 Anna Komnene: *The Alexiad*. (Trans. by E.R.A Sewter, Edited by Peter Frankopan) London 2003.

FULCHERI
CARNOTENSIS
1913 Fulcheri Carnotensis: *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*. Szerk. Heinrich Hagenmeyer. Heidelberg 1913.

RHC Recueil des Historiens des Croisades. Párizs 1866.

SZAKIRODALOM

BULL 1993 Marcus Bull: *Knightly Piety and the Lay Response to the First Crusade: The Limousin and Gascony c.970-c.1130*. Oxford 1993.

BEECH 1986 George T. Beech: Contemporary Views of William the Troubadour, IXth Duke of Aquitaine, 1086-1126. *Medieval lives and the historian: Studies in Medieval Prosopography* (1986) 73-89.

CATE 1942-1943 James L. Cate: "A Gay Crusader". *Byzantion* 16 (1942-1943) 503-526.

CATE 1969 James L. Cate: The Crusade of 1101. In: *A History of the Crusades, Volume I: The First Hundred Years*. Szerk. Kenneth M. Setton-Mars-hall W. Baldwin. Milwauke 1969.

GROUSSET 1936 René Grousset: *L'épopée des Croisades*. Párizs 1936.

GROUSSET
1934-1936 René Grousset: *Histoires des Croisades et du royaume franc de Jérusalem*. Párizs 1934-1936.

MULINDER 1996 Alec Mulinder: The Crusading Expeditions of 1101–2. Kiadatlan PhD dolgozat. University of Wales, Swansea 1996.

MULINDER 1998 Alec Mulinder: Albert of Aachen and the Crusade of 1101. In: *From Clermont to Jerusalem*. Szerk. Alan V. Murray. Turnhout 1998.

POZSÁR 2015 Pozsár Dániel: I. Kildzs Arszlán Rúmi (Ikóniumi) szultán teljesítményének vizsgálata az első keresztes hadjáratral szemben vívott küzdelmeinek fényében. *KÚT* 14 (2015/1) 7-25.

◆ EGY KERESZTES HÁBORÚ A PARTVONALON ◆

- POZSÁR 2017 Pozsár Dániel: Menetvonalak és stratégia. Az 1101. évi kereszties hadjárat az 1097-es anatóliai áttörés tükrében. In: *Micæ Mediaevales* 6. Szerk. Fábíán Laura, Uhrin Dorottya, Farkas Csaba, Ribí András. Budapest 2017. 183-197.
- RIANT 1886 Comte Riant: Le Martyre De Thiemo De Salzburg. *Revue Des Questions Historiques* (1886/I.) 218-237.
- RILEY-SMITH 2009 Jonathan Riley-Smith: *The First Crusade-and the idea of crusading*. Philadelphia 2009.
- RUNCIMAN 2002 Steven Runciman: *A kereszties hadjáratok története*. Budapest 2002.

Abstract

A Crusade at the sideline

The defeat of the Crusade of 1101 in the light of modern historiography

As compared to the first Princes' Crusade (1096–1099) the Crusade of 1101 gets less attention. This slight ignorance could be understandable if we take only the final results of the two campaigns into the consideration. The Princes' Crusade broke through the Anatolian and the Syrian territories to reach out and conquer Jerusalem. The Crusade of 1101 (also known as the second Princes' Crusade) had collapsed in the Anatolian plateau as a result of the heavy Seljuk-Turkish resistance. The goal of this paper is to present this military disaster through the eyes of the historians who tried to find answers for this surprising defeat streak only 2 years after the amazing and marvellous victory at Jerusalem. How did come that Western European knight armies lost against the same Seljuk forces that were badly defeated by the first Princes' Crusade? Unfortunately, there are just a few historians who carried on more than a basic research concerning the Crusade of 1101 and there are even fewer who tried to find an appropriate explanation for this military catastrophe. Historians like Jonathan Riley-Smith, James L. Cate, Steven Runciman or Alec Mulinder have found out several answers to this interesting question. In this paper, I will try to present these theories regarding the background of this very expensive crusading failure.